

Lesar-Jens

geni eller bygdeoriginal?

"Jens Kjellerholen – "Lesar-Jens", er død. Han døde på Fet fattiggård 21. mars 1903. Denne eiendommelige, merkelige mann var en velkjent skikkelse i bygdene på Romerike, og man så opp til han som et mirakel – så vel bevandret i skriftene. Denne mannen drog fra gård til gård, bygd til bygd – i nærmeste bygder – med sin bokskreppe på ryggen, tittende inn, hvor han visste der var aviser eller bøker." Slik skrev avisen Akershus om Lesar-Jens etter hans død.

AV PER EMIL BERG

Hvem var så denne eiendommelige husmannssønnen som 1. juni 1822 ble født på en husmannsplass i Faldalen i Fet, og som sambygdingene reiste en minnestein over på Fet kirkegård i 1948?

Det finnes en del nedtegnelser av folk som var i kontakt med Lesar-Jens.

Ola Svindal, forfatter, handelsbestyrer og god venn av Arne Garborg og med slekt fra Svindalgårdene i Gansdalen, var kanskje den som kjente Lesar-Jens best. Mye av opplysningene om Jens er hentet fra Svindals minneord skrevet i 1903. Kristoffer Kvaal, lærer i Fet 1878 – 1923, har også skrevet en del om Jens. Asbjørn Dørumsgard, forfatter og tidligere ordfører i Fet og Rælingen, opplevde Lesar-Jens som barn og har gjort sine nedtegnelser.

Oppvekst.

Man vet lite om Lesar-Jens' første leveår. Foreldrene var husmannsfolk og moren døde da Jens var 9 år og søsteren Ragnhild 6 år.

Faren giftet seg igjen og Jens fikk en halvsøster.

Vi vet at Jens lærte å lese før han begynte på almueskolen, noe som var uvanlig i 1830-årene, og det må sannsynligvis ha vært moren som lærte han denne kunsten. Mor hans må således ha vært et vel utrustet menneske. Far hans skal derimot ha vært noe for seg selv og helt uvanlig i matveien. Ola Svindal skriver: "Sturta det ei krøter på ein gard og han Ola Haugen fekk njosn i det, kunne en væra stød på han fekk tak i det, um han so lat grava det opp att av jorda. På den visen var dei aldri

Det eneste foto som finnes av Lesar-Jens, tatt av Ola Svindal.

sugellause på Haugen. Og han Vesle-Jens voks opp på denne ufyske kosten."

Ola Svindal tok det eneste kjente bildet av Lesar-Jens og ser man på dette, merker man seg Jens' store skalle. Ifølge Svindal skal en doktor fortalt at "fosfor godt mengt i føda for baan i 6 – 8 aars alderen, faar hjernesellune til aa vekse og trivast, der vet og minne sit."

Skolegang og konfirmasjon.

Om skolegangen skriver lærer Kristoffer Kvaal: "Han kunne lese før han begynte på almueskolen, og snart hadde han i sin hukommelse ord for ord i de brukte skolebøkene og det var vanskelig for læreren og styre Jens. Han ville svare for alle, og læreren mått rett som det var be han tie. Jens satte også læreren fast i et eller annet, så skolemesteren

blei rød i kinnene og barneflokkene måtte bite seg i leppene for ikke å la sin latter komme tilsyne."

Det gikk altså frasegn om Jens allerede på almueskolen, men hans ry vokste til større høyder da han gikk for presten. Kristoffer Kvaal skriver: "Så kom Jens med sine jevnaldrende og skulle forberedes til konfirmasjonen. Og kjef-ten til Jens gikk som ei mølle, så presten hadde møie med å få stoppet den. Når så presten la seg ut på viddene, fant han naturligvis noe å sette Jens fast i. Men over det blei Jens fornærmet. Han hadde jo lært vært ord i "Pontopidan", og alt annet presten satte til lekse framsa han ordrett."

En dag, så fortelles det, spurte presten Jens hva han kunne sammenlikne en vegviser med. "Jau" svarte Jens, "den kan sammenliknes med presten. Han står og viser vegen, men går den ikke sjøl."

Presten Otto Ottesen, en ydmyk og tilbakeholden mann, meget rundhåndet mot trengende og omsorgsfull mot sine tjenere, sto for konfirmasjonen av Jens. Ottesen plasserte Jens på den plass på kirkegulvet som han etter sine evner og kunnskaper hadde rett til, nemlig nummer en. Den plassen gikk på den tiden ellers til sønnene og døtrene til de rikeste i bygda.

Hva skjedde så med hans videre utdanning?

Ola Svindal skriver: "Da han Lesar-Jens hadde gjengi og lesi (i kyrkjeboka stend at han hadde "meget god kundskap og opførsel"), så slog presten og nokre andre rikfolk seg i hop og vilde koste han fram til studeringar. Jau, han

Minneberget i Gansdalen. Det var her Lesar-Jens angivelig satt og leste mens han gjette kuer. (Foto: Per Emil Berg)

Minnesteinen over Lesar-Jens på Fet kirkegård. Hov gård i bakgrunnen. Tidligere fattiggården hvor Lesar-Jens døde. (Foto: Per Emil Berg)

Jens for til byen au. Men koss det gjekk, ein vakker dag kom han ruslende heimatt til Fet han. Rømde frå heile lærdommen. Han lika best å lesa det han sjøl vilde og so gjæte kubolinger på Tveiter og paa By. Nokro anna tok han seg ikkje fyre. Han gjorde vel ikkje ein ærlig arbeidsdag i heile sitt liv."

Kristoffer Kvaal skriver om hans videre skolegang: "Jens fikk interesse for bøker og visstnok utelukkende for bøker. Ingen tok seg av han. Han gikk etter sitt eget hode. Det later til som det bare var hukommelseevnen som blei utviklet. Alt som hette lesning måtte han få tak i. Han møtte opp der posten ble åpnet for å skimme fløten av avisene, og alle steder hvor det fantes bøker hadde en besøk av Lesar-Jens."

Lesar-Jens hadde en hukommelse som var liksom makeløs som leselysten, men han manglet rettledning i kunnskapen sin. Ola Svindal skriver: "Han maa-ka alt i en haug. La kunnskapslass på kunnskapslass til skolten var full, so gjekk det surr for han."

Omstreiferliv

Det ble altså ingen videre skolegang på Jens. I stedet for å passe leksene sine, fant de han nedgravd i bøker av alle slag som han studerte på egen hånd. Jens var et naturbarn og elsket å være fri som fuglen, noe hans senere omstreifer- →

ferliv tyder på. Han tok derfor til med gjeting, for det var et arbeid han likte. Han kunne da ha bøker med å lese. Det var særlig på Tveiter og By han gjette og ble kjent med mange lune steder i skogen hvor han kunne fordype seg i de medbrakte bøkene. Et av disse stedene, en liten hule i en bergrabbe ved Breimosen i Gansdalen, heter den dag i dag Jenseberget. Et annet sted er Lesarberget på Råmyra, som også trolig har sitt navn etter Lesar-Jens.

Når det gjelder klærne, kjenner vi litt til dette. Han hadde ikke regntøy, men tok en gammel dress og satte den inn med tjære. Men det skulle han ikke ha gjort, for tjæra satte seg fast på huden hans. Ola Svindal skriver: "Fekk han ei ny brok, drog han ho utanpå den gamle." Han blei da heller ikke åleine. Det var også andre som slo seg ned på kroppen hans, men har var ikke rådlaus når det blei for mange av de små husdyra.

Svindal forteller: "No skal du høyre koss han bar seg aat. Eg har sjølv set det. Det var en dag i mars måne inne i eit skogholt. Sola steikte alt godt. Der sat han Lesar-Jens spillrande naken i flekksnøen. "Men i Jesu namn, aa fer det aat deg da Jens!" sa eg. "Eg luskar meg" sa han og peikte burti ei maurtue. Der laag jamenjamten skjorta hans midt upp paa tuva, yrande full av maur. "Dei treng eit maaltid imillo maurane au, no i vaarknipa" sa han og log i skjeggstubbane. Slik var han, ein rein vismann."

Magda Tveter har gjenfortalt hva hennes tante hadde fortalt om Lesar-Jens. Når Jens kom på besøk, ble det satt fram en stol til han midt på gulvet - ikke bare for å høre han fortelle, men fordi han hadde lus. Han var ellers alltid velkommen og fikk oppvarming og av og til låne bøker.

Det er mulig Jens holdt på med gjetinga til han var mellom 30 og 40 år.

Da tok han vel til med vandringene sine. Men noe helt visst om hvor gammel han var da han tok til å gå omkring i bygdene vet en ikke. Han var en mann på over 70 år da Asbjørn Dørumsgard lærte han å kjenne hjemme på klokkergården Nygard i Rælingen, der Jens ofte var gjest. Dørumsgard forteller at han og de andre barna syntes det var et savn når han dro forbi. Når Jens av og til overnattet på klokkergården, lå han på en halmsekk ved kjøkkenovnen som skikken den gang var. Lesar-Jens ble av enkelte også kalt Syngar-Jens. Han likte å syngje, helst for barn og ungdom og det var ikke få sanger og viser han kunne. Dørumsgard hadde selv hørt han syngje og forteller at tonen var noe skarp, men Jens trampet takten og var levende med.

Det var mest på Romerike han vandret omkring, særlig på nedre Romerike. Leselysten hans ble stadig større, men det var ingen store boksamlinger i bygdene. Det var imidlertid noe som het leseselskap i bygdene. I Fet het det Fet Sogneselskap og der var Jens med. Bøkene ble lånt ut i kirken hver gang det var gudstjeneste, men man fikk bare låne en bok om gangen. Dette syntes Jens ble for lite, men han visste råd for det. Han bytta boka om morgenen før preken og så satte han seg på trevet bak orgelet og leste boka ut mens presten forrettet gudstjenesten. Så tagg han seg til å få byttet boka etterpå og det fikk han. Han ble etterhver også eier av egne bøker, trolig kjøpt for de kronene han tjente som gjeter. Han fikk nok også bøker i gave på de mange ferdene sine og noen fikk han låne. Det fortelles at han som oftest leverte dem tilbake. Så dro han fra bygd til bygd med bøkene sine, den største skatten han visste, i ei stor skreppe som han bar på ryggen.

Han var en tusseladd i det daglige

strev og trengte ikke å sørge for føda. Han tagg aldri, men fikk alltid mat dit han kom. Han brydde seg heller ikke om penger. Engang Dørumsgard ville gi han 10 øre svarte han: "Peing har je itte bruk for."

Han hadde sine faste steder han lå om nettene. Han ble lett furten og var svært var når han så folk ikke brydde seg om han. Da gikk han aldri dit mer.

Han vandret nok også utenfor Romerike, for da Ola Svindal engang spurte hvor han likte seg best svarte han: "Hjá Olaus Arvesen. Der stend det bøker fraa golv til tak, ja heile trappa ned i svala, far min".

Olaus Arvesen var folkehøgskolestyrer på Sagatun ved Hamar.

Livssyn

Det var mye som tydet på at Jens var religiøst innstilt. På spørsmål om hva han syntes om kristendommen, svarte han: "Den kan være bra nok, men meg bekjent har ingen praktisert den enda." På en valgdag var det noen som spurte han om hans politiske standpunkt. "I dag er je venstremann, men på den store dagen vil je stå på den hogre sia," svarte han. Han sa også "det er tre slags kjærlighet, den til Gud, fedrelandet og nesten. Den andre kjærligheta gir je ikke en halvskilling for."

Utover disse utsagn holdt han sine tanker om religionen for seg selv.

Lesar-Jens vandret rundt til han ble henimot de åtti. I de siste åra var han nok lite utenom Fet. På slutten var han ifølge Svindal rent tussen. Ei vinternatt ble han funnet hjelpeløs i ei snøfonn og ble bragt til fattiggarden på Hov (gården like vest for Fet kirke) og bodde der til sin død.

Svindal skriver: "No er denne merkjelege mannen burte. Og slegte hans med han. Ka han kunne vorti, um dei sjel-synte evnerne hans hadde komi til sin rett, det er ikkje godt aa vita. For oss som kjende han, saag det so ut at ingenting laag for hogd for han. No ligg han under torva. Men ettermæle hans vil liva lenge, lenger en mang ein stor-mand."

Svindal fikk noe rett, for det er fortsatt mange i bygdene på Romerike som har hørt om Lesar-Jens. Denne artikkelen er et forsøk på holde liv i historien om denne merkelige mannen.

Kilder:

Minneord av Ola Svindal gjengitt i bladet "Den 17de Mai" i 1903.

Artikkel av Asbjørn Dørumsgard i boka Rælingen, trekk av bygdehistorien fra 1955.

Samtale med Hans Petter Tveter